

Uittreders

Annemiek Nelis

Een jaar nadat ik de wetenschap had verruild voor een baan als ambtenaar in Den Haag, bereikte mij het goede nieuws dat het laatste artikel waaraan ik had gewerkt gepubliceerd zou worden in *Science in Context*. Het betreffende artikel schreef ik samen met Bart Penders, inmiddels werkzaam als universitair docent in Maastricht. Ons artikel was gebaseerd op een serie observaties en interviews van Bart bij Unilever in Vlaardingen. Hoe ontstaan nieuwe voedingsproducten? En, in het bijzonder, hoe worden aan deze voedingsproducten gezondheidsclaims verbonden? Met deze leidende vragen vergeleken we in ons artikel de 'science in action' van wetenschappers aan de universiteit met de werkzaamheden binnen Unilever. Hoe genereerde Unilever verschillende 'credibility cycles', zoals Latour en Callon die ooit noemden? We beschreven hoe onderzoekers binnen Unilever zorgen voor geloofwaardigheid binnen de wetenschappelijke gemeenschap door de gezondheidsclaims te koppelen aan wetenschappelijke publicaties en de goedkeuring van de European Food Safety Authority (EFSA). De marketingafdeling daarentegen koppelde de gezondheidsclaims aan de geloofwaardigheid van de persoon Karin Bloemen die in diverse spotjes vertelde dat zij op haar leeftijd graag om haar cholesterol denkt.

Ook mijn collega-rijksambtenaren in Den Haag hebben een feilloos gevoel voor het construeren van credibility cycles. Hoewel zij de term niet snel in de mond zullen nemen, zijn zij zeer bedreven in het construeren van credibility cycles; zo wordt de inhoud van een onderzoeksrapport of een advies aan de minister van vele kanten belicht om te zoeken naar de juiste mix van informatie, feiten en betrokkenen om een geloofwaardige nota of advies te formuleren. Soms is een bewindspersoon leidend in dit proces, maar meestal bepalen de ambtenaren tijdens het voorwerk welk verhaal het meest geloofwaardig is en hoe dit gepresenteerd kan worden. Voor ambtenaren is het vanzelfsprekend dat politiek en wetenschap geen eenduidige categorieën of entiteiten zijn, maar hybride concepten die zij gebruiken om orde in de dagelijkse chaos te scheppen. Ook zonder *We have never been Modern* van Bruno Latour te hebben gelezen weten ambtenaren in Den Haag dat de scheiding tussen politiek, techniek, cultuur en media een constructie is en dat de realiteit wordt gedomineerd door 'verhalen' en wat ik voor het gemak maar even 'policy in action' noem.

Zonder de theorie te kennen passen mijn collega's ANT dus regelmatig toe (een punt overigens dat Latour zelf regelmatig maakte). Desalniettemin vraag ik mij regelmatig af wat ik toevoeg of wellicht anders doe dan mijn collega-rijksambtenaren. Ergens, zo verwacht ik, zal vijftien jaar wetenschapsonderzoek, en in het bijzonder het werk van Bruno Latour en anderen, toch wel enig spoor hebben nagelaten.

In mijn huidige functie heb ik veel te maken met operationele vraagstukken. Ik neem dagelijks besluiten over de bewaking en beveiliging van personen en over de beveiliging van Nederlandse luchthavens. Wat betekent het dat ik dit doe als voormalig wetenschapper met een royale kennis van ANT? Of had ik net zo goed een doctorstitel in de bestuurskunde, bedrijfskunde of rechten kunnen hebben? Maakt dit uit? Mijn eerste reactie is steevast om deze vraag bevestigend te beantwoorden. In de eerste versie van deze column betoogde ik dan ook dat ANT en andere wetenschapstheorieën mij sterk hadden gevormd en dat die vorming essentieel was voor de wijze waarop ik mijn huidige werk doe. Niet geheel onterecht vroeg de redactie vervolgens wat deze vorming en *bildung* nu precies inhield en hoe dit mijn dagelijkse werkzaamheden beïnvloedde. Om deze vraag te beantwoorden moest ik op zoek naar de essentie van ANT en van mijn huidige werk. Tijdens die zoektocht, in gesprekken met oud-collega's en vrienden, liep ik telkens opnieuw vast. Ik kwam niet verder dan een aantal platitudes over 'anders kijken', 'andere vragen stellen' en 'meerdere kanten trachten te belichten'. Zodra ik begon te ontleden wat dit 'anders doen' precies inhoudt, werd mijn taalgebruik wollig en mijn gedachten enigszins warrig.

Een gewaardeerd collega van de UvA, Rob Hagendijk, leerde mij ooit dat dit soort vastlopers vaak betekenen dat je de verkeerde vraag onderzoekt. Verleg je focus naar het vastlopen zelf. Wat tref je daarin aan?

Waarom wil ik eigenlijk zo graag dat wij wetenschapsonderzoekers anders kijken en andere vragen stellen? Het klinkt natuurlijk aantrekkelijk: ANT biedt een betere positie om de wereld te begrijpen en complexe vraagstukken te doorgronden. Maar zijn we echt anders? Of is dit onderdeel van een zeer begrijpelijke menselijke behoefte om bij een groep te willen horen en je als groep vervolgens af te zetten ten opzichte van de rest? Het wetenschapsonderzoek, en binnen het wetenschapsonderzoek geldt dit naar mijn idee nog weer in sterkere mate voor ANT, is sterk geassocieerd met een vorm van exclusiviteitsdenken: een elitaire opstelling ten opzicht van andere perspectieven en soms ook een weinig kritische houding ten opzicht van het eigen perspectief. Hieraan gekoppeld ontstaat tevens een *wij-zij*-denken. Een onderscheid tussen degenen die ANT wel en degenen die het niet-toepassen of niet-begrijpen. Dit is allerm minst een verwijt van mijn kant. Zelf heb ik mij immers jarenlang onderdeel van de 'wij' gevoeld. De vanzelfsprekendheid waarmee ik in eerste instantie positief antwoordde op de vraag of ik als gevolg van ANT en wetenschapsonderzoek anders denk en doe dan mijn collega's, getuigt hiervan.

De simpele conclusie is dat ik waarschijnlijk dus ook een wetenschappelijke carrière in de politicologie of de bestuurskunde had kunnen volgen om het werk als rijksambtenaar te doen op de manier waarop ik het doe. Het belangrijkste verschil tussen mij en mijn collega's is veel meer gelegen in het feit dat ik uit een andere wereld kom en dat de wereld van de Rijksoverheid voor mij een relatief nieuwe, onbekende wereld is. Wetenschap werkt nu eenmaal anders dan het openbaar bestuur. Het gevolg is dat ik vooral vragen stel. Over zaken die vanzelfsprekend lijken of routine zijn bijvoorbeeld. Ik vereenzelvig mij ook minder makkelijk met de identiteit van rijksambtenaren als 'wij'. Ik ben namelijk vaak zowel *wij* als ook *zij*.

Kortom, het is dus niet zozeer het wetenschapsonderzoek of ANT dat mij helpt in mijn huidige werk, maar het feit dat ik in een nieuwe wereld ben gestapt waar ik niet alle spelregels en referentiekaders ken. Dat levert vragen en nieuwe inzichten op. En het doet mij beseffen dat ik over vijf of tien jaar beslist weer een andere nieuwe wereld op moet zoeken. Misschien dat de marketingafdeling van Unilever tegen die tijd een frisse blik kan gebruiken.